

یادداشت‌هایی در باره

سازهای موسیقی ایران در دوره اسلامی

دردوره اسلامی سازهای زهی مضرای بیش از سایر سازها اهمیت داشتند، از رایجترین انواع این سازها تنبور، قانون، بریط و عود را باید برشمرد، بعلاوه در دسته‌های زهی آندوره دوساز رباب‌الشاعر و چنگ از نظر اینکه برای همراهی با آواز و شعر زیاد بکار می‌رفت، ارزش خاصی داشت.

از سازهای بادی کُرنا، سُرنا، شیپور، نی و کوزه‌نی معمول بود که از سازهای ضربی طبل و دف مهتر بودند. دف بیشتر با چنگ همراهی میکرد. عبدالقادر غیبی مراغه‌ای موسیقیدان بزرگ ایران (قرن ششم هجری) شرحی در بیان بعضی از آلات موسیقی آن دوره تخصیص داده است که حاکی از وفور و تنوع سازهای موسیقی دردوره اسلامی است.

مهمترین آلات موسیقی آندوره را بدودسته منقسم می‌کردند:

۱ - ذوات النفع (سازهای بادی).

۱ - عود سازی بود که این مسجع از روی بریط ایرانی اختراع کرد، عود دارای چهار سیم لا - ر - سل - دو است. العود در زبانهای فرنگی به لوت Luth تعریف شده است. چنانکه در اسپانیا آنرا Laud، در فرانسه Luth، در ایتالیا Liuto در برتقال Al - aude و در آلمان Laute و بلاخره در انگلیسی Lute میخوانند.

۲ - ذوات الاوتار (سازهای زهی).

الف : ذوات النفع . سازهای بادی ایندوره به یازده نوع تقسیم میشد :
نای سفید ، نای منصف ، سیه نای ، سورنا ، بلبان ، نای چاور ، نفیر ، باق ،
موسیقار ، چنجیق و ارغنون .

نای منصف از لحاظ طول کوچکتر از نای سفید بوده و بسلیان سازی شبیه
«سورنا» و نوای بسیار حزینی داشته است . نفیر از تمام سازهای بادی بزرگتر و نوعی
از آن بنام «بورغو» بیش از دو متر طول داشته است . باق نوعی نی بوده است که
ساز چنجیق نوع کاملتر آن بشمار میآمده است .

ب : ذوات الاوتار . سازهای زهی از حیث تعداد از سازهای بادی فراوانتر
بوده و بیست و شش قسم از آنها بیش از سایرین مورد استعمال بودند :

عود قدیم ، عود جدید کامل ، ششتای ، طرب رود ، طنبور شرونیان ، طنبور ترکی ،
روح افزای ، قوبوز رومی ، اوزان ، نای طنبور ، رباب ، مغنی ، آکری ، فانون ، گمانچه ،
غزک ، یکتای ترتنای ، ساز دولاب ، ساز عالی مرصع ، تحفة العود ، شدرغو ، بسی با ،
باتوغان ، شهرود و رودخانی .

عود جدید کامل دارای ده وتر و عود قدیم دارای چهار وتر بوده است . ششتای
و طرب رود و تنبور شرونیان از نظر شکل خارجی شبیه گلابی بوده اند . روح افزای
ترنجی شکل و بیش از شش وتر از ابریشم و مفتول بر آن استوار می کردند ، قوبوز
رومی همانند عود بوده است . آکری شبیه چنگ بود . غزک دارای دهسیم بوده و ساز
دولاب از نظر شکل و اجزای شباهت به دهل نیوده است . شهرود طولش بدو برابر
عود می رسید . رودخانی بیشتر به تنبور شرونیان شبیه بود و بر نصف آن پوستی کشیده
و سیم های متعددی بر آن تعبیه میکردند .
دوساز «طاسات و کاسات» و «ساز فولاد» از دست سازهای زهی و بادی
خارج بودند .

ساز فولاد دارای سی و پنج لوح بوده که از هر لوح آهنکی حاصل می شده است .
طاسات و کاسات ظروف چینی ، آبگینه یا فلزی بودند که بر حسب بزرگی و کوچکی
حجم و اندازه و پروخالی بودنشان از مایعات مختلف ، اصوات گوناگون و طنین و نوای
خاصی داشتند .